

Put ka pravdi

MEĐUNARODNO PRAVO SVE VIŠE POSTAJE MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO

POD UTICAJEM ZLOČINA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI I RUANDI

Teodor Meron

Na planu individualne krivične odgovornosti, međunarodno pravo jasno je krenulo u pravcu otvaranja ka većem unošenju krivičnih elemenata. Međunarodne institucije i, konkretnije, međunarodni tribunali podstakli su razvoj međunarodnog krivičnog prava. Budući tempo napredovanja će zavisiti prvenstveno od uspostavljanja i efikasnosti Međunarodnog krivičnog suda i od budućeg uspeha tribunala za Jugoslaviju i Ruandu.

Uvod

Poređenje sadašnjeg stanja u međunarodnom pravu, onako kakvo je ono početkom XXI veka, sa vizijom koju je razradio Wolfgang Fridman (Wolfgang Friedmann) u svojoj pionirskoj knjizi objavljenoj pre više od trideset godina, *The Changing Structures of International Law*, svakako predstavlja poduhvat od šireg značaja.

Pitanje da li se međunarodno pravo kreće sve više ka preuzimanju krivičnopravnih elemenata predstavlja krupnu temu. U okvirima ovog teksta ja ću neizbežno morati da koristim široke poteze da bih octao kako ja to vidim, a to kod mene izaziva nelagodu jer ću svakako morati da podsetim na neke stvari koje su dobro poznate čitaocima. S obzirom na to da je diskusija o predmetu nadležnosti predloženog međunarodnog krivičnog suda još uvek fluidna, to još više komplikuje moj zadatak.

Fridman je pisao da je «uvek postojalo «međunarodno krivično pravo» skromnih i loše definisanih proporcija», i da su jedini priznati zločini bili piratstvo jure gentium i ratni zločini. Stoga se Fridman pitao da li će zločini navedeni u Nirberškoj povelji, sem genocida, postati deo univerzalnog krivičnog prava. On je, međutim, shvatio da će uticaj Nirberške povelje prerasti okvre međunarodnih zločina tako što će se uspostaviti individualna odgovornost za određena međunarodno priznata krivična dela kao što su ubistvo, deportacija i njeno planiranje, priprema i otpočinjanje rata koji predstavlja agresiju. On je, tako, bio u stanju da predviđa da će takva individualna odgovornost vršiti veliki uticaj na pravnu odgovornost država i vlada. Fridmanova rasprava o mogućnosti da se krivična dela prošire van okvira političkih akcija države pokazuje se kao podjednako interesantna. Po njegovom mišljenju takvo širenje međunarodnog krivičnog prava bi zavisilo kako od opštih principa krivičnog prava koje priznaju civilizovani narodi, tako i od obima do kog su takva krivična dela prihvaćena u krivičnim pravima različitih zemalja. Prilikom raspravljanja o novim krivičnim delima, naročito na ekonomskom planu, Fridman uočava sve veći ekstrateritorijalni aspekt ovih zločina kao, na primer, povrede antimonopolskih zakona.

Sem ovih normativnih razmišljanja, Fridman se u svojim radovima bavio i institucionalnim aspektima. Njegovo predviđanje da će širenje međunarodnog prava na kraju zahtevati stvaranje medjunarodnog krivičnog suda sada se obistinilo kroz diskusije u Ujedinjenim nacijama.

Fridmanov koncept šireg korpusa međunarodnog krivičnog prava koje će se odnositi na zločine pojedinaca već je uveliko postao realnost, sa izuzetkom, možda, zločina protiv mira. Nova krivična dela na ekonomskom planu na koje je aludirao, naročito ona sa ekstrateritorijalnim efektima, kao što su povrede antimonopolskih zakona, postala su izuzetno važna. Ova krivična dela, kao i akti čiji su rezultat velike ekonomske katastrofe, skoro uvek prouzrokuju korporacije ili pravna lica. S obzirom na to da su korporacije daleko najvažniji akteri u našem savremenom iskustvu, proglašavanje njihovih prestupa za krivična dela je vitalno pitanje za debatu.

2. Akti korporacije kao krivična dela

Sam Fridman je ukazao na trend proglašavanja akata pravnih lica, kao što su korporacije, za krivična dela. Komisija za međunarodno pravo (International Law Commission - ILC) je usvojila koncept međunarodnih zločina, a nasuprot tome mnogi citiraju maksimum impossibile est quod societas delinquat. Međutim, sve veće odstupanje od ove maksime u nacionalnim pravima sugerise da protivljenje konceptu međunarodnih zločina potiče pre od državnog suvereniteta nego od karaktera države kao pravnog lica.

Uz individualnu krivičnu odgovornost zvaničnika korporacije , u svetu modernog poslovanja sama korporacija može biti krivično odgovorna za akcije ili propuste agenata koji deluju u ime korporacije , tj. u okviru svog posla. Kretanje u ovom pravcu proglašavanja krivice počelo je na polju objektivne odgovornosti, gde nije postojao nikakav zahtev mens rea, ali je uskoro prošireno na krivična dela koja zahtevaju određeno mentalno stanje. To je postignuto putem imputiranja korporaciji ne samo dela, već i mentalnog stanja njenih zaposlenih. Dok bi pojedinci bili kažnjeni zatvorom ili čak smrću, korporacije su kažnjavane novčano ili kaznenim odštetama.

Iako se označava pre kao građanska nego kao krivična stvar, trostruko obeštećenje za antimonopolske prestupe postalo je najznačajnija karakteristika za procenu o kretanju prava ka nametanju kaznenih sankcija. Uloga paralelnog razvoja u mnogim zemljama koji utiče na opšta pravna načela i, u mnogo slučajeva, na opšta načela krivičnog prava, pojačava dejstvo takvih trostrukih obeštećenja.

Građanski postupak za trostruko obeštećenje u Sjedinjenim Državama zbog povrede Šermanovog zakona ili drugog antimonopolskog zakona može inicirati ili vlada, ili privatni pojedinci, ili korporacije. Ovaj građanski postupak je dodatak uz državno gonjenje putem i krivičnog i građanskog postupka, na primer kroz zabranu ilegalne transakcije. Krivični postupak koji pokreće država vodi do globe za korporacije i njihove zvaničnike i, kada god je to prikladno, do hapšenja zvaničnika korporacije. Dozvola privatnim strankama na tužbu u cilju dopune gonjenja od strane države znači da privatne stranke imaju dozvolu, u stvari, da deluju kao javni tužioци. Naglašavam ovu činjenicu da bih ilustrovaо da značajne sankcije mogu biti takođe sprovedene preko privatnih agenata. Time može biti zamućena linija razgraničenja između građanskih i krivičnih postupaka u nekoliko oblasti prava.

3. Krivična odgovornost država

Neću se zadržavati na krivičnoj odgovornosti država u smislu čl. 19. među članovima koji se odnose na državnu odgovornost, a koje je usvojila Komisija za međunarodno pravo - mada Fridman pominje ovaj koncept krivične odgovornosti država i vlada , a on i dalje ima konceptualni i moralni značaj. Termin «međunarodni zločin» u čl. 19 ne odnosi se obavezno na krivični aspekt u običnom smislu, na način na koji se primenjuje na krivičnu odgovornost pojedinaca bilo u unutrašnjem bilo u međunarodnom pravu. Slažem se sa profesorom Džordžom Abi-Saabom (Georges Abi-Saab) «da ono o čemu se ovde radi nije da se usadi replika sistema krivičnog prava koje se odnosi na države, već jednostavno da se za prestupe koji predstavljaju «međunarodni zločin» predvide ozbiljnije posledice, i da se naglasi da takvi prestupi ne mogu biti svedeni na puki bilateralni odnos između žrtve i počinjoc...» . U svom izdanju Openhajma (Oppenheim) Dženings (Jennings) i Vats (Watts) takođe govore o specijalnom i mnogo ozbiljnijem tipu odgovornosti.

Štaviše, ja se takođe slažem sa Abi-Saabom da stav trećine država pruža značajnu dodatnu težinu međunarodnim zločinima, pod uslovom, međutim, da fokusiranje na pravne lekove za povredu jus cogens ne okrnji pravne lekove za povredu normi erga omnes. Neke od kaznenih mera protiv država zbog međunarodnih zločina, kao što su upotreba sile suprotно Povelji ili pretnja miru, potpadaju, naravno, pod nadležnost Ujedinjenih nacija.

Drugo, kao što ILC kaže u članovima 51-53 teksta o državnoj odgovornosti iz 1996. godine međunarodni zločini nemaju obavezne kaznene posledice. Ovi članovi se pre odnose na određene obaveze za sve države i osnažuju princip da pravo povređene države na restituciju ili zadovoljenje nije podložno određenim ograničenjima navedenim u tekstu.

Treće, termin međunarodni zločin sam po sebi nije uklesan u kamenu.

4. Najnoviji trendovi

Ja ću pre svega govoriti o krivičnoj odgovornosti pojedinaca za kršenja međunarodnog humanitarnog prava. U tom sklopu napraviću neophodnu razliku između međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba.

Kad je reč o aktuelnoj praksi, od pojave Fridmanove knjige, ili čak od Nirnberga, nije se mnogo toga desilo sem u pogledu jednog broja nacionalnih postupaka za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, sve dok zverstva u Jugoslaviji nisu šokirala savest čovečanstva. U kratkom roku ovi događaji su pokrenuli Savet bezbednosti, koji je delovao po Glavi VII Povelje UN, da objavi Statute međunarodnih krivičnih sudova za bivšu Jugoslaviju i za Ruandu . Oni su takođe pružili podsticaj za ILC da usvoji svoj nacrt Statuta za predloženi Međunarodni krivični sud.

U međuvremenu, uprkos nedostatku konkretne prakse, učvrstili su se opinio juris i međunarodni konsensus o legitimitetu Nirnberških principa, primenljivosti principa univerzalne nadležnosti za zločine po međunarodnom pravu, i potrebi da se kazne odgovorni za flagrantna kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Sem toga, usvojeni su mnogi ugovori koji predviđaju nacionalno procesuiranje zločina koji izazivaju medjunarodnu zabrinutost. Tako je univerzalna nadležnost priznata u odnosu na

takve zločine kao što su napadi na bezbednost civilne avijacije i pomorske plovidbe, i takođe u slučaju flagrantne povrede ljudskih prava, kao na primer mučenje prema Konvenciji Ujedinjenih nacija iz 1984. godine. Ovaj trend je dobro artikulisan u nacrtu Osnovnih principa i smernica o pravu na reparaciju žrtava masovnih povreda ljudskih prava i humanitarnog prava, koji kaže: «Svaka država će obezbediti univerzalnu nadležnost u pogledu masovnih kršenja ljudskih prava i humanitarnog prava koja predstavljaju zločin prema međunarodnom pravu.»

Statuti dva ad hoc tribunala predstavljaju veliki napredak u odnosu na Povelju iz Nurnberga. Prvo, centralno mesto u statutima zauzimaju ozbiljna kršenja Ženevskih konvencija i zločin genocida. Drugo, Jugoslovenski statut priznaje zločine protiv čovečnosti za oružane sukobe koji nisu međunarodni, ne samo za međunarodne ratove, a Statut Ruande argumentovano priznaje takve zločine čak i u vreme mira. Odluka Žalbenog veća Haškog tribunala u slučaju Tadić dala je sudska potvrdu ovom širokom dometu zločina protiv čovečnosti, u skladu s Zakonom br. 10 Kontrolnog saveta. Međutim, čak i pre ovih zbivanja postojala je vrlo snažna podrška opinio juris za univerzalnost nadležnosti u slučaju zločina protiv čovečnosti. Treće, silovanje je označeno kao krivično delo koje predstavlja zločin protiv čovečnosti. Najzad, i najvažnije, priznavanjem da kršenje zajedničkog člana 3 i Dodatnog protokola II Ženevskim konvencijama predstavlja krivično delo, Statut Ruande izražava izuzetno pozitivan stav međunarodnog humanitarnog prava u pogledu unutrašnjih zločina.

Međutim, interesantno je pitanje da li smo mi sada svedoci određene erozije nurnberškog koncepta zločina protiv mira, uprkos tome što je priznat u predloženom nacrtu Statuta Međunarodnog krivičnog suda i u ILC Kodeksu krivičnih dela protiv mira i bezbednosti čovečanstva. Uzmite u razmatranje, recimo, propust da se čak i pokuša sa uvođenjem ovih zločina u međunarodnu praksu, kao na primer nakon drugog rata u Zalivu, i stalnu kontroverzu o njihovom uključivanju u predmet nadležnosti predloženog međunarodnog krivičnog suda.

Zločini protiv mira su imali značajno uporište u normativnim stavovima koji zabranjuju agresivni rat kao nacionalnu politiku i koji definišu agresivni rat kao zločin. Sjedinjene Države, a posebno sudija Džekson (Jackson), su bili ti koji su insistirali na tome da u Nurnberškoj povelji ratovi agresije budu proglašeni za krivična dela. U Nurnbergu su Sjedinjene Države ovaj zločin jasno videle kao zločin za koji odgovornost treba pripisati pojedincima. Pa ipak, u nedavnoj izjavi o predloženom Međunarodnom krivičnom судu, Sjedinjene Države su iznеле mnogo ograda u pogledu toga da se odgovornost za zločin agresije pripiše pojedincima. Umesto toga, one su opisale agresiju kao u suštini zločin država, što je problematično iz dva razloga: loše je definisano i podložno je politizaciji. Druge zemlje su smatrale da uloga Saveta bezbednosti u autorizovanju sudskega uključivanja od strane Međunarodnog suda izaziva uznemirenje.

5. Međunarodni oružani sukobi

Počeću sa relativno dobro razvijenim sistemom humanitarnog prava u međunarodnim oružanim sukobima, koji se pretežno sastoji iz Haškog i Ženevskog prava. Prva tema kojom se treba baviti je problem ozbiljnih kršenja Ženevskih konvencija. Za međunarodne oružane sukobe Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine uvele su sistem ozbiljnih kršenja, koji zahteva da strane ugovornice inkriminišu određena dela i da sude izvršiocima ili da ih izruče. Ove odredbe predstavljaju jasni raskid sa ranjom tradicijom instrumenata humanitarnog prava koji nisu sadržavali specifična pravila koja se odnose na krivična dela.

Prednost ovog sistema leži u jasnoći i transparentnosti; njegova mana je stvaranje kategorije drugih kršenja, uključujući kršenje svih preostalih odredbi Konvencija, za koje je diskutabilno da li su manje kategorično kažnjive. Činjenica da su Ženevske konvencije stvorile obavezu aut dedere aut judicare samo u odnosu na gruba kršenja ne znači da druga značajna kršenja Ženevskih konvencija ne mogu biti kažnjena od strane bilo koje države potpisnice Konvencije, ili od strane međunarodnih krivičnih sudova, pod uslovom da odražavaju značajne obaveze i običajno pravo. Po mom mišljenju, ma koja treća država ima pravo, iako verovatno ne i obavezu, da procesuiru ozbiljna kršenja Ženevskih konvencija, uključujući ona koja se tiču zajedničkog člana 3, čak i kad nema specijalnih veza bilo sa nasilnikom bilo sa žrtvom.

Van Ženevskih konvencija veliki problem za međunarodno humanitarno pravo je kako da razlikuje norme koje samo zabranjuju ponašanje od onih koje nameću i individualnu krivičnu odgovornost počiniteljima. Naravno, jednostavno nije dovoljno da ugovori ili običajno međunarodno pravo propisuju određene tipove ponašanja. Prvo, pitanje krivičnog dela ne bi trebalo mešati sa nadležnošću i kaznama. Drugo, činjenica da je neka obaveza eksplicitno usmerena na vlade ne ukida krivičnu odgovornost pojedinaca, što je tumačenje koje jasno proizilazi iz sudske prakse Nurnberga. Kao što je izjavio Međunarodni vojni sud, „zločine protiv međunarodnog prava izvršili su ljudi, a ne apstraktni entiteti...“ Treće, to da li međunarodno pravo stvara individualnu krivičnu odgovornost zavisi od takvih razmišljanja kao što je to da li je prohibitivna norma o kojoj je reč, koja može biti konvencionalna ili običajna, usmerena na pojedince, da li je zabrana nedvosmislena po karakteru, ozbiljnosti dela, i na liniji interesa međunarodne zajednice. Svi ovi faktori su relevantni za određivanje krivičnih elemenata različitih akata.

Pa ipak, pravni kriterijumi za procenu elemenata krivičnog dela u ovoj oblasti su još uvek daleko od toga da budu jasni, kao što pokazuje nedostatak jasnoće o tome da li kršenja ugovora o prirodnoj sredini, upotreba pešadijskih mina, ili upotreba oslepljujućeg laserskog oružja, uključuju individualnu krivičnu odgovornost. Postoji trend ka uvrštavanju krivičnih elemenata, kao što pokazuju predlozi koji su podneti pripremnoj konferenciji Međunarodnog krivičnog suda.

ILC je za predloženi Međunarodni krivični sud dala osnovne zločine koji uključuju zločine prema opštem međunarodnom pravu, kao što su genocid, agresija, ozbiljna kršenja prava i običaja koji se primenjuju u oružanim sukobima, zločine protiv čovečnosti, i određena nabrojana krivična dela iz ugovora. Među krivična dela predviđena ugovorima ILC je uvrstila i ozbiljna kršenja Ženevskih konvencija i Dodatnog protokola I, povrede Konvencija o civilnoj avijaciji iz Haga i Montreala, i Rimske konvencije o pomorskoj plovidbi, apartheidu, uzimanje talaca, napade na međunarodno zaštićene osobe, mučenje i krivična dela u vezi sa drogom. Ni kršenja zajedničkog člana 3, ni kršenja Protokola II, nisu uključeni, bilo kao zločini definisani u ugovoru, ili kao zločini po opštem međunarodnom pravu. Iako osnovni zločini koje sada razmatramo mogu isključiti mnoga kršenja koja su originalno nazvana zločinima definisanim ugovorom, gruba kršenja Ženevskih konvencija će verovatno biti svrstana pod ratne zločine.

6. Oružani sukobi koji nisu međunarodni

Dodata prepreka su oružani sukobi koji nisu međunarodni. U takvim sukobima, pre nego što se razmatra pitanje elemenata krivičnog dela, mora se prvo osvrnuti na aktualnu primenjivost pravila.

U našem savremenom svetu samo mali broj sukoba su zaista unutrašnji sukobi; mnogi su bar mešoviti ili internacionalizovani. Međutim, stečena mudrost kaže da se većina pravila međunarodnog humanitarnog prava odnosi samo na međunarodne oružane sukobe, koji su relativno retki; ali mali broj pravila se zaista odnosi na česte, srove i nasilne oružane sukobe koji nisu međunarodni.

Nakon što će naznačiti stanje u pravu koje se odnosi na oružane sukobe koji nisu međunarodni, razmotriću neke strategije za širenje primenjivih pravila, uključujući korišćenje Haškog tribunala i običajnog prava. Prema tradicionalnom shvatanju prava, ni zajednički čl. 3, ni Protokol II koji je dodat Ženevskim konvencijama, ne nameću individualnu krivičnu odgovornost za kršenja i Haško pravo je u velikoj meri neprimenjivo u sukobima koji nisu međunarodni, pogotovo kao sistem normi čije kršenje uključuje individualnu krivičnu odgovornost.

Nacrt Statuta Međunarodnog krivičnog suda, prema onome kako se sada o njemu govori u Ujedinjenim nacijama, verovatno će uključiti kršenja zajedničkog čl. 3. u rubriku ratnih zločina, ali mogućnost da se Protokol II uključi u ovaj okvir je još uvek neizvesna. Radni papir koji su podneli Novi Zeland i Švajcarska, koji je zasnovan na papiru Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, uključuje elemente Protokola II, ali predlog Sjedinjenih Država ga ne uključuje. Prilično svestan potrebe da se inkriminišu kršenja međunarodnog humanitarnog prava u unutrašnjim oružanim sukobima, Kodeks zločina sledi jezik zajedničkog čl. 3, i čl. 4. Dodatnog protokola II za oružane sukobe koji nisu međunarodni, ali propušta kršenja Haškog prava.

1. Prva strategija je da se eliminiše razlika između međunarodnog i ne-međunarodnog oružanog sukoba, koja je u savremenim sukobima obično veštačka, i da se primeni isti obuhvatni set normi na sve oružane sukobe. Jedan pristup je da se fokusira na što delotvorniju primenu međunarodnih propisa, čak i u situacijama koje se smatraju prvenstveno unutrašnjim. Žalbeno veće u slučaju Tadić sledilo je ovu taktiku, koristeći kombinaciju doslovne interpretacije Statuta i napredne analize običajnog prava da bi odredilo oblast međunarodnog humanitarnog prava primenjivu u oružanim sukobima koji nisu međunarodni, sa izuzetkom grubih kršenja Ženevskih konvencija. Na taj način Tribunal je uspostavio individualnu krivičnu odgovornost počinilaca. Prednost ovakvog postupka je u tome što primenjuje zaštitne norme i kažnjava prekršioce u situacijama koje se čine kao unutrašnje.

Haška sudska veća demonstriraju drugačiji pristup u svojim slučajevima koji uključuju Pravilo 61 Poslovnika Tribunal-a. Uključenost Srbije i Hrvatske omogućila je većima da konflikt posmatraju kao, u suštini, međunarodni i da uvedu celokupni korpus međunarodnih propisa, uključujući, naravno, ozbiljna kršenja Ženevskih konvencija i Haških pravila, na način koji provocira manje žalbi ex post facto. U odluci o slučaju Tadić iz 1997. godine jedno veće je odustalo od ovog pristupa i smatralo je da sukob nije međunarodni. Na ovu odluku je uložena žalba.

2. Druga strategija je da se sadržina normi međunarodnog humanitarnog prava koje se primenjuju na oružane sukobe koji nisu međunarodni unapredi putem ugovora, za koje je uobičajeno da se usvajaju na posebno sazvanim diplomatskim konferencijama. Iako je svaka evolucija u ovoj oblasti neizbežno spora, određeni važan napredak je već ostvaren. Na primer, član 19(1) Haških konvencija o zaštiti kulturne svojine u slučaju oružanog sukoba čini delove Konvencije primenjivim na građanske ratove, a Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i nagomilavanja bakteriološkog (biološkog) i toksičnog naoružanja i o

njihovom uništenju iz 1972.godine , kao i Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, nagomilavanja i korišćenja hemijskog oružja i o njegovom uništenju iz 1993. primenjuju se u svim situacijama. Slično tome, domet primene Protokola II o minama na Konvenciju o konvencionalnom oružju se sada širi na oružane sukobe koji nisu međunarodni i pada pod zajednički čl. 3 Ženevske konvencije (Predsednički tekst, 13. oktobar 1995), a Protokol o oslepljujućem laserskom oružju se tumači tako da se primenjuje u svim okolnostima.

Nezavisno do ovog napretka, nema većih izgleda da se diplomatske konferencije na kojima se usvajaju pravne norme koriste kako bi se na unutrašnje sukobe primenila ona pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se sada primenjuju na međunarodne sukobe. Vlade su odlučne da se oštrosno obraćunaju sa pobunjenicima i da im odreknu pravno priznanje i politički status. Uprkos korisnom uticaju pravila o pravima čoveka, ustezanje međunarodnih konferencija na kojima se usaglašavaju pravne norme da na građanske ratove prenesu zaštitna pravila koja se primenjuju na međunarodne ratove umanjilo je izgleda da se stvar ispravi uobičajenim sklapanjem ugovora. Pa ipak, ugovorne norme koje regulišu upotrebu oružja i metode ratovanja u međunarodnim sukobima verovatno će se preliti na oružane sukobe koji nisu međunarodni. Na primer, ukoliko predmet nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda za međunarodne oružane sukobe uključuje kršenja Konvencije o hemijskom oružju iz 1993. godine, a Konvencija se primenjuje na oružani sukob koji nije međunarodni, nezamislivo je da čak i kršenja u oružanim sukobima koji nisu međunarodni ne bi bila tretirana kao međunarodni zločini.

Konferencije često odlučuju konsensusom i pokušavaju da usvoje tekstove koji su generalno prihvativi svima, tako da čak i nekoliko tvrdoglavih vlada može da spreči usvajanje naprednijih odredbi. Stoga će razvoj prava u velikoj meri zavisiti od drugih strategija, uključujući razvoj običajnog prava, akcije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, presude međunarodnih i nacionalnih tribunalova, nacionalna prava koja primenjuju međunarodne konvencije i međunarodno običajno pravo, i nacionalnih statuta koji prenose ekstrateritorijalnu nadležnost na nacionalne sudove.

S obzirom na ograničen prostor, ja ču svoje primedbe ograničiti na razvoj običajnog prava putem međunarodnih tribunalova i na ulogu nacionalnih sudova u primeni koncepta ekstrateritorijalne i univerzalne nadležnosti.

3.Treća velika strategija je da se koristi običajno pravo kako bi se proširilo dejstvo normi i kako bi se naglasio krivični element prestupa. Nedavna zbivanja u ovoj oblasti opravdavaju ponovno ispitivanje uloge običajnog prava. Mora se očekivati da praksa država zaostaje za opinio juris a da opšti principi međunarodnog prava, uključujući opšte principe krivičnog prava, igraju važnu ulogu u međunarodnom humanitarnom pravu. Međunarodni krivični tribunalni će tako imati važnu ulogu u artikulisanju ovog opinio juris. Iako je primarni zadatak međunarodnih tribunalova da primenjuju i interpretiraju svoje statute, njihove presude pružaju retko i autoritativno sredstvo za pojašnjavanje običajnog prava.

Odluka Haškog žalbenog veća u slučaju Tadić pokazuje se kao korisna u demonstriranju obnovljene vitalnosti i potencijala običajnog prava. U toj odluci Haški tribunal se formalno pridržavao tradicionalnih spojenih zahteva za formiranje običajnog međunarodnog prava, prakse i opinio juris. U stvari, on je odmeravao iskaze koji su i dokaz prakse i artikulacija opinio juris, s tim što je ovo drugo dominantno u formiranju humanitarnog prava i prava ljudskih prava. Tako se, bez eksplicitnog priznanja, Tribunal približio oslanjanju na opinio juris ili opšte principe humanitarnog prava koji su izdvojeni, delimično, iz Ženevske i Haške konvencije, primenjujući metodologiju sličnu onoj koja je korišćena na polju ljudskih prava. Sa nizom pravnina koje ne dozvoljavaju, na primer, mehaničko prenošenje pravila iz međunarodnih sukoba na unutrašnje, Tribunal je zaključio da su običajna pravila sazrela do takvog stepena da upravljaju unutrašnjim sukobima i pokrivaju najveći deo Haškog prava i da zajednički čl. 3 i druga običajna pravila u pogledu unutrašnjih sukoba obuhvataju individualnu krivičnu odgovornost prekršilaca i počinilaca.

Dva faktora dalje jačaju uticaj Haškog tribunalova. Prvo, njegove odluke pokazuju da su međunarodna istraživačka i procesuiranje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti pouzdani i da su i ostvarivi. Drugo, Tribunal je pripremio obuhvatni set Pravila procedure i dokazivanja, što je prvi kodeks međunarodnog krivičnog prostupka i dokazivanja, prema rečima Tribunalova, i pomoći će u utiranju puta za buduće procesuiranje takvih zločina.

Sprovodenje međunarodnog humanitarnog prava ne može zavisiti samo od međunarodnih tribunalova. Ni ad hoc tribunali ni predloženi Međunarodni krivični sud neće biti u stanju da razmatraju veliki broj slučajeva. Oni će uvek biti komplementarni nacionalnim pravosudnim sistemima, pre nego substitut za nacionalne sudove. Međutim, evidencija nacionalnog procesuiranja počinilaca, čak i tako nedvosmislenih normi kao što su ozbiljna kršenja Ženevske konvencije deluje razočaravajuće, a evidencija procesuiranja unutrašnjih zločina je bila još i gora. Nedostatak izvora, dokaza i, pre svega, političke volje stajali su na putu efikasne primene međunarodnih normi.

Stoga moramo ohrabriti nacionalne tužioce i sudove da se više oslanjaju na međunarodno humanitarno

pravo. Ova upotreba međunarodnog prava ne bi trebalo da predstavlja veliku pravnu poteškoću, naročito kada je reč o nacionalnom procesuiranju zločina koji su počinjeni na nacionalnoj teritoriji države u kojoj se odvijao sukob. Međutim, nacionalne države iz političkih razloga možda neće želeti da procesuiraju prestupe unutrašnjih zločina koje su počinili njihovi agenti ili su počinjeni u njihovim zemljama. Sledstveno tome, ova neodlučnost, zajedno sa neizbežno ograničenom ulogom međunarodnih tribunala, čini da je uloga trećih država i odgovarajućih kaznenih elemenata i elemenata nadležnosti međunarodnog humanitarnog prava, naročito univerzalne nadležnosti, od kritičnog značaja.

Pa ipak, možda zbog uticaja Haškog tribunalra, zemlje širom sveta su odskora spremnije da procesuiraju zločine u pogledu ljudskih prava i humanitarne zločine, uključujući Koreju, gde su čak i bivši predsednici osuđeni, Etiopiju, gde se procesuira nekoliko hiljada ljudi zbog genocida i ratnih zločina, i Honduras. Sem toga, u Južnoj Africi su u toku postupci protiv lica koja nisu u potpunosti sarađivala sa Komisijom za istinu tako što bi istupili, izvestili o punoj istini i zatražili amnestiju.

Van nacionalnog procesuiranja nacionalnih počinilaca, što još uvek nije čest slučaj, vršenje univerzalne nadležnosti od strane trećih država je od vitalnog značaja za primenu međunarodnog humanitarnog prava. Mnoge države su usvojile statute koji dozvoljavaju procesuiranje kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su vršena u inostranstvu. Na žalost, aktuelna procesuiranja lica koja su izvršila povrede na stranoj teritoriji ostaju redak fenomen.

Kao što sam već objasnio, svaka treća država ima pravo da procesuira ozbiljna kršenja Ženevske konvencije sem grubih povreda, uključujući one iz zajedničkog čl. 3, čak i kad nemaju nikakvu vezu sa počiniocem ili sa žrtvom, izuzev prisustva počinjoca na njenoj teritoriji. Ovo se takođe tiče nekih odredbi Dodatnog protokola II, s obzirom na u suštini običajni i prohibitivni karakter njegovih odredbi i, sve više, Haškog prava. Štaviše, zločini protiv čovečnosti, bilo da su izvršeni u međunarodnim ili unutrašnjim ratovima, podležu univerzalnoj nadležnosti. Po mom mišljenju, zločin genocida se sve više priznaje kao razlog za vođenje postupka od strane bilo koje države, uprkos odsustvu odredbe o univerzalnoj nadležnosti u Konvenciji o genocidu.

Pomalj se praksa država da prenesu univerzalnu nadležnost sudova na sve povrede Ženevske konvencije, uključujući zajednički čl. 3 i Protokol II, kao što je pokazano u belgijskom zakonu od 16. juna 1993. godine pod naslovom Crimes de droit International. Iako su obično manje široki od belgijskih verzija, značajan broj zemalja usvojio je statute koji nacionalnim sudovima daju nadležnosti za slučajevne kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su izvršena u trećim državama.

Ekspanzivno ekstrateritorijalna nadležnost nacionalnih sudova pod principom zaštite, naročito u pitanjima koja se odnose na narkotike i terorizam, podstiče dalji razvoj. Paralelno sa zločinima prema opštem međunarodnom pravu, lista zločina definisanih ugovorima koji se odnose na prestupe koji izazivaju međunarodnu zabrinutost se prilično proširila, kao što pokazuje lista nekih relevantnih ugovora koji su pridodati nacrtu statuta ILC za Međunarodni krivični sud iz 1994. godine.

7. Zaključci

Svako poređenje današnjeg prava i onog od pre pet godina pokazuje da je, na planu individualne krivične odgovornosti, međunarodno pravo jasno krenulo u pravcu otvaranja ka većem unošenju krivičnih elemenata. Ovaj pomak se pojavljuje na međunarodnom planu, uključujući kako međunarodne krivične sudove tako i međunarodno humanitarno pravo, i na nacionalnom planu, u pogledu širenja krivične odgovornosti korporacija. U nacionalnim pravnim sistemima koncepti univerzalnosti nadležnosti i zaštitne nadležnosti dobili su na snazi. Međunarodne institucije i, konkretnije, međunarodni tribunali podstakli su razvoj međunarodnog krivičnog prava. Budući tempo napredovanja će zavisiti prvenstveno od uspostavljanja i efikasnosti Međunarodnog krivičnog suda i od budućeg uspeha Tribunala za Jugoslaviju i Ruandu.

Široka vizija niza principa međunarodnog prava koji se odnose na procesuiranje povreda međunarodnog prava pokazuje da je celina veća nego zbir delova. Neki komentatori se, međutim, odlučuju za fragmentiraniju perspektivu. Oni kažu, naprimjer, da je zato što Ženevske konvencije uspostavljaju sistem univerzalne nadležnosti nad grubim kršenjima, ova nadležnost ograničena na sudove sila u pitanju, isključujući tako međunarodne krivične tribunale. Drugi kažu da je zato što Konvencija o genocidu prebacuje nadležnost na državu u kojoj je delo izvršeno, ili na takve međunarodne krivične tribunale koji mogu da imaju nadležnost, bilo onemogućeno procesuiranje od strane trećih država pod principom univerzalanosti nadležnosti.

Međunarodni pravnici bi trebalo da izbegavaju uske vizije, i da umesto toga pogledaju univerzalnu nadležnost u odnosu na, pre nego izdvojeno od, nadležnosti međunarodnih krivičnih sudova. Iako pobrojani prestupi koji potпадaju pod nadležnost međunarodnih krivičnih sudova ne bi trebalo da budu spajani sa međunarodnim prestupima koji potpadaju pod nacionalnu nadležnost po principu univerzalnosti nadležnosti, postoji jasna sinergija između ova dva. Zaista, Nirmberški tribunali su se

pozvali na činjenicu da su određeni akti bili krivična dela bilo po običajnom međunarodnom pravu ili po opštim principima krivične pravde međunarodne zajednice kao odgovor na ex post facto izazov svojoj nadležnosti.

Pored toga što se bavila zločinima prema opštem međunarodnom pravu, ILC je takođe razmatrala da li postoji univerzalna nadležnost za određene zločine u odabiru zločina definisanih ugovorima u okviru predmeta nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda. Šira lista zločina koja se pomalja iz daljeg pripremnog rada na stvaranju Međunarodnog suda će zauzvrat neizbežno uticati na nacionalne zakone koji se odnose na zločine koji spadaju u unvierzalnu nadležnost. Zato šira važnost Statuta Međunarodnog krivičnog suda prevazilazi njegov neposredni cilj.

Pod uticajem zverstava u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi bili smo svedoci stvaranja moćne nove koalicije koja predvodi tendenciju ka daljem povećanju krivičnih elemenata u međunarodnom pravu. U velikoj meri, kao i prethodna koalicija koja je stimulisala razvoj kako korpusa međunarodnih ljudskih prava, tako i institucija uključenih u njihovu primenu, ova nova koalicija uključuje istraživače koji promovišu pravne koncepte i daju im teorijski kredibilitet, nevladine organizacije koje pružaju podršku javnog mnjenja i političku podršku, i niz naprednih vlada koje su na čelu napora za definisanje pravnih normi u Ujedinjenim nacijama. Sada, uoči dvadeset prvog veka, međunarodno pravo se zaista kreće u pravcu pojačanog unošenja krivičnih elemenata.

1 W. Friedmann, *The Changing Structure of International Law* (1964) [u daljem tekstu *Changing Structure*], s. 167.

2 Ibid. s. 168

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Ibid. s. 169

7 Ibid. s. 168

8 Ibid., s. 213-31

9 Ibid, 247-48. Videti takođe i slučaj *United States v. Park*, 421 U.S. 658 (1574).

10 W.R. LaFave and A.W. Scott, Jr., *Criminal Law* (2nd ed. 1986), s. 257.

11 Ibid.

12 Ibid.

13 Prvo, 'General Principles Governing the Criminal Liability of Corporations, Their Employees and Officers', u O. Obermaier and R. Morvillo (priredivači), *White Collar Crime: Business and Regulatory Offenses* (1990), Gl. 5.

14 Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Eighth Session, Note by the Secretary General, 51. sesija, Tačka 148 privremenog dnevnog reda, s. 12, 17, UN Doc. A/51/332 (1996) (uključujući nacrte članova o odgovornosti države).

15 *Changing Structure*, s. 168.

16 Abi-Saab, 'The Concept of "International Crimes" and its Place in Contemporary International Law', u J.H.H. Weiler et al. (priredivači), *International Crimes of State* (1989), s. 141, 146.

17 R. Jennings and A. Watts (priredivači), *Oppenheim's International Law* (9. izdanje, 1992), s. 533.

18 Abi-Saab, vidi fusnotu 16, s. 148.

19 Report of the International Law Commission, videti fusnotu 14, s 28-29.

20 Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808 (1993), UN Doc. S/25704 & Add.1 (1993), Aneks (koji sadrži Statut Tribunal za bivšu Jugoslaviju, u daljem tekstu - Jugoslovenski statut).

21 Statute of the Rwanda Tribunal, SC Res. 955, UN SCOR, 3453rd mtg., UN Doc. S/RES/955 (1994)[u daljem tekstu - Statut Ruande].

22 Draft Statute of the International Criminal Court.

23 UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1996/17.

24 Videti Meron, „International Criminalization of Internal Atrocities“, 89 AJIL (1995) 554, s. 557.

25 Slučaj br. IT-94-1-AR72, Tužilac protiv Tadića, Žalba na presudu (2. oktobar 1995), preštampan u 35 ILM (1996) 32 [u daljem tekstu Tadić].

26 Jugoslovenski statut, čl. 5

27 Meron, videti fusnotu 24, s. 557-58.

28 Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court: Compilation of Proposals, UN GAOR Pripremni komitet za uspostavljanje međunarodnog krivičnog suda, 51. sesija, Supp. No. 22A, 18, para. 68, UN Doc. A/51/22 (1996).

29 Ibid, s. 18, paragraf 67

30 Meron, videti fusnotu 24, s. 564.

31 Ibid.

32 Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nirnberg, 14. novembar 1945 – oktobar 1946, 1 Official Documents (1947) 223

33 Član 20 naveo je zločine u nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda. Član 20(e) definisao je ostatak nadležnosti Suda – zločine definisane u ugovoru. Kriterijumi za uključivanje bili su: a. da su sami zločini

tako definisani ugovorom da Međunarodni krivični sud može da primeni taj ugovor kao zakon u odnosu na zločin, pod uslovom garancije nullum crimen sadržanom u članu 39. i b. da je ugovor stvorio bilo sistem unierzalne nadležnosti zasnovan na principu aut dedere aut judicare bilo mogućnost za međunarodni krivični sud da sudi za zločin, ili oboje, priznajući tako jasno princip međunarodne zabrinutosti. - Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Sixth Session, May 2-July 22, 1994, UN Doc. A/49/10 (1994).

34 Ibid.

35 Working Paper Submitted by the Delegations of New Zealand and Switzerland, Pripremni komitet UN za uspostavljanje Međunarodnog krivičnog suda, Radna grupa za definiciju zločina, 11-21 februar 1997, UN Doc. A/AC.249/1997/WG.1/DP.2 (14. februar 1997).

36 Proposal Submitted by the United States, Pripremni komitet UN za uspostavljanje Međunarodnog krivičnog suda, Radna grupa za definiciju zločina, 11-21. februar 1997, UN Doc. A/AC.249/1997 /WG.1/DP.1 (14. februar 1997).

37 Tadić, 36, paragraf. 67.

38 U slučaju Dragana Nikolića (ispitivanje optužnice) [Dragan Nikolic, Slučaj br. IT-94-2-R61, Odluka Sudskog veća I o ispitivanju optužnice prema Pravilu 61 (20. oktobar 1995)], Sudsko veće I razmotriло је specifične zahteve za primenu čl. 2 (gruba kršenja) Statuta.

Odgovarajući delovi zapisnika teže tome da pokažu kako su snage JNA iz Novog Sada, pod kontrolom vlade u Beogradu, učestvovale u okupaciji Vlasenice nakon što je Republika Bosna i Hercegovina priznata kao nezavisna država.

Svedočenje svedoka eksperta, g-dina Gow-a, sugerise, štaviše, da oružani konflikt na teritoriji bivše Jugoslavije može biti sagledan u svojoj celovitosti kao jedan veliki oružani sukob, koji je počeo u jesen 1991, sa ciljem da uspostavi.... novu... državu. Ovaj sukob bio je međunarodni po karakteru i stoga čl. 2 može da se primeni. Ibid, s. 17

U slučajevima Radovana Karadžića i Ratka Mladića(ispitivanje optužnice)[Radovan Karadžić and Ratko Mladić, Slučajevi br. IT-95-5-R61 & No. IT-95-18-R61, Odluka Sudskog veća I o ispitivanje optužnice u skladu sa Pravilom 61 (11. juli 1996)[u daljem tekstu Karadžić i Mladić], Sudsko veće I je došlo opet do zaključka da je sukob u bivšoj Jugoslaviji međunarodni. Ibid., s. 49, par. 88.Veće je napisalo da je sukob uključio nekoliko država i da je u vreme početka vojnih operacija u Bosni i Hercegovini aprila 1992.

Bosna i Hercegovina već bila nezavisna država. Ibid. s 49, par. 88. " Sudsko veće ... smatra da je u vreme kada je započeo u Bosni i Hercegovini sadašnji sukob bio međunarodni po svom karakteru utoliko što je uključio dve izdvojene države, Republiku Bosnu i Hercegovinu i SFRJ, kasnije SRJ." Ibid. Žalbeno veće je zatim smatralo da "se međunarodno humanitarno pravo primenjuje od početka oružanih sukoba i važi i posle prestanka neprijateljstava sve dok se ne postigne opšte zaključenje mira. Tadic, par. 70. I ova odluka i odredbe Ženevske konvencije (čl. 6, par. 2 Cetvrte Ženevske konvencije) sugerisu da "može da nastavi da se primenjuje dok se ne ostvari postizanje mira. Karadžić i Mladić, s. 49-50, par. 88. Veće je smatralo da činjenice koje se tiču očiglednog nastavka umešanosti JNA u Bosni i Hercegovini nakon njenog zvaničnog povlačenja indiciraju da su sva kršenja nastala u vreme međunarodnog sukoba. Ibid., s. 50, par. 88.

Opet u svojoj odluci od 3. aprila 1996 (Vukovar), Mile Mrksić, [Miroslav Radić, Veselin Šljivančanin, slučaj br. IT-95-13-R61, Odluka Sudskog veća II o ispitivanju optužnice prema Pravilu 61 (3. april 1996)] Sudsko veće I je potvrdilo svoj zaključak da je sukob međunarodni, jer su se dela za koja se sudi dogodila nakon što je proglašena nezavisnost Hrvatske i dok je grad Vukovar bio predmet napada od strane JNA. Ibid, s. 11, par. 25.

U posebno interesantnom slučaju Rajić [Ivica Rajic, Slučaj br. IT-95-12-R61, Odluka Sudskog veća II o ispitivanju optužnice prema Pravilu 61 (13. septembar 1996)], Sudsko veće II potvrdilo je postojanje međunarodnog oružanog sukoba između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske u vreme kada su izvršeni zločini za koje se sudi. Ono je takav zaključak zasnovalo (1) na direktnoj umešanosti hrvatske armije u prilog bosanskih Hrvata i protiv Vlade Bosne, što je bilo dovoljno da sukob između bosanskih Srba i bosanske Vlade pretvori u međunarodni i (2) nadređen odnos kroz kontrolu bosanskih Hrvata od strane hrvatske Vlade. Ibid., s. 9-18, par. 13-32.

39 14. maj 1954, 249 UNTS 240

40 10. april 1972, 26 UST 583, 1015 UNTS 163

41 32 ILM (1993) 800

42 32 ILM (1993) 800

43 Tadić

44 Meron, 'The Continuing Role of Custom in the Formation of International Humanitarian Law', 90 AJIL (1996) 238, s. 239-40.

45 Ibid, par. 127-28.

46 Loi de 16 juin 1993 relative a la repression des infractions graves aux conventions internationales de Geneve du 12 aout 1949 et aux protocoles I et II du 8 juin 1977, additionnels a ces conventions, Moniteur Belge, 5 August 1993.

SUDIJA MERON IZABRAN ZA HADSONOVU MEDALJU

Američko udruženje za međunarodno pravo (ASIL) u Vašingtonu objavilo je 11. novembra da je sudija Teodor Meron, predsednik Međunarodnog krivičnog tribunalja za bivšu Jugoslaviju (MKTJ), izabran kao dobitnik prestižne medalje Manley O. Hadson. Medalja, koja je prvi put dodeljena 1956. godine, povremeno se dodeljuje kao priznanje za izvanredan doprinos nauci i dostignuća u području međunarodnog prava.

Sudija Meron je član ASIL od 1971. godine. U saopštenju za javnost kojim obaveštava o izboru, ASIL je opisao sudiju Merona kao «vodećeg naučnika u području međunarodnog prava, ljudskih prava i međunarodnog krivičnog prava koji je napisao neke od knjiga i članaka koji su pomogli u stvaranju pravnih temelja za međunarodne krivične sudove».

Sudija Meron stekao je pravno obrazovanje na univerzitetima u Jerusalimu, Harvardu i Kembriđu. Od 1977. godine profesor je međunarodnog prava, a od 1994. profesor prava Fondacije Charles L. Denison na Pravnom fakultetu Univerziteta u Njujorku.

Od 1993. do 1998. godine bio je glavni ko-urednik časopisa American Journal of International Law (koji izdaje ASIL), a i nadalje u njemu redovno objavljuje svoje radove. Godine 1998., kao član delegacije SAD, na Rimskoj konferenciji o osnivanju Međunarodnog krivičnog suda, takođe je učestvovao u izradi nacrta zakonskih odredbi o krivičnim delima, uključujući ratne zločine i zločine protiv čovečnosti. Sudija Meron je takođe bio član poverenišva za pripremu uspostavljanja MKT, s posebnom odgovornošću za definisanje krivičnog dela agresije.

Autor je nekoliko knjiga. Među najnovijim su War and Chivalry in Shakespeare (Rat i viteštvu kod Šekspira, 1998.), War Crimes Law Comes of Age: Essays (Zakon o ratnim zločinima postaje punoletan: eseji, 1998.), i International Law in the Age of Human Rights (Međunarodno pravo u vremenu ljudskih prava, 2004.). Njegova poslednja knjiga, The Humanization of International Law (Humanizacija međunarodnog prava), treba da bude objavljena početkom 2006. godine

ASIL je neprofitna, nestранаčka, obrazovna članska organizacija. Osnovana je 1906, dobila je koncesiju Kongresa SAD 1950, a od 1993. godine ima konsultativni status II kategorije pri Ekonomskom i socijalnom savetu Ujedinjenih nacija. Misija ASIL će podsticati proučavanje međunarodnog prava i promovisati uspostavljanje i održavanje međunarodnih odnosa na osnovi prava i pravde. Članstvo Uduženja od 4.000 osoba (iz gotovo 150 zemalja) čine advokati, akademici, sudije, predstavnici vlada i nevladinih organizacija, međunarodni državni službenici, studenti i drugi zainteresovani za međunarodno pravo. U 2006. godini, ASIL će proslaviti svoju stogodišnjicu uz temu «Po zakonu pravedan svet».